

GJAH220798102020

આવ્યા તારીખ	૦૪	૧૨	૨૦૨૦
દાખલ તારીખ	૦૪	૧૨	૨૦૨૦
ફેસલ તારીખ	૨૨	૦૪	૨૦૨૫
સમયગાળો	દિવસ	માસ	વર્ષ
	૧૮	૦૪	૦૪

અમદાવાદના મહે.૩૩ માં, એડીશનલ ચીફ જ્યુડીશીયલ મેજીસ્ટ્રેટ કે.બી.વાઘેલાશ્રીની
 ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કોર્ટ સમક્ષ (કોર્ટ નં.૩૦)
 ક્રિમીનલ કેસ નં.૭૪૭૪૭/૨૦૨૦
 આંક-૨૯

ફરિયાદી :- કમલેશભાઈ ચરણલાલ શર્મા,
 ઉ.વ.પુખ્ત વયના, ધંધો-વેપાર,
 રહેવાસી:કચુ/૨૦૧, દેવ ક્રિસ્ટલ ફ્લેટ,
 ટોપાઝ હોટલ પાછળ,
 ઈસનપુર, અમદાવાદ.

ફરિયાદપક્ષ તરફ :- વિ.વ.શ્રી. આર.કે.રાજપૂત
 વિરુદ્ધ

આરોપી :- ચિરાગ સીતારામ શર્મા,
 ઉ.વ.પુખ્ત વયના, ધંધો-વેપાર,
 રહે.એફ/૫૦૪, સંગમ ફ્લેટ,
 નારોલ હાઇવે નારોલ, અમદાવાદ.

આરોપીપક્ષ તરફ :- વિ.વ.શ્રી.આર.બી.કાયસ્થ, જી.કે.શર્મા

ગુનો :- ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮
મુજબ.

ગુન્હાની તારીખ :- ૦૪/૧૨/૨૦૨૦

પ્રથમ બાતમી અહેવાલની તારીખ :- -

આખરી અહેવાલ / ફરિયાદ રજુ થયા તારીખ :- ૦૪/૧૨/૨૦૨૦

પ્લી લીધા તારીખ	:—	૦૭/૦૨/૨૦૨૪
પુરાવા શરૂ કર્યા તારીખ	:—	૧૯/૦૩/૨૦૨૪
ચુકાદા માટે અનામત રાખ્યાની તારીખ	:—	૮/૪/૨૦૨૫
ચુકાદાની તારીખ	:—	૨૨/૦૪/૨૦૨૫
આખરી હુકમ	:—	આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવેલ છે.

:: આરોપીની વિગતો ::

આરોપી નંબર	૧
આરોપીનું નામ	ચિરાગ સિતારામ શર્મા
ઘરપકડની તારીખ	—
જામીન મુક્ત કર્યાની તારીખ	—
આક્ષેપાયેલ ગુનાની વિગત	દી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબ
શું નિર્દોષ છોડ્યા / સજા કરી	સજા કરી
આપવામાં આવેલ સજા	૨ વર્ષ
ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ-૪૨૮ અન્વયે ઇન્સાફી કાર્યવાહીના સમયગાળા દરમિયાન કરેલ અટકાયતનો સમયગાળો	—

સાક્ષીઓનો પુરાવો :-**(અ) ફરિયાદપક્ષ તરફે મૌખિક પુરાવો:-**

ક્રમ	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર	આંક
૦૧	ફરિયાદી કમલેશભાઈ ચરણલાલ શર્માની સોગંદ ઉપરની જુબાની	ફરિયાદી	૦૩

આ કામે આરોપીપક્ષે આંક-૧૬ ની પુરતીસથી હાલના કામના પક્ષકારો વચ્ચેના એક સમાન વિષયવસ્તુવાળા અત્રેની કોર્ટમાં પડતર ફો.કે.નં.૭૪૭૫૪/૨૦૨૦ ના કામે ફરિયાદીની સરતપાસ તળે કરેલ ઉલટતપાસને હાલના પ્રસ્તુત

કેસમાં સ્વીકારવામાં આવેલ છે જેથી સદર ઉલટતપાસનું હાલના કેસમાં જેમનું તેમ મુલ્યાંકન કરવામાં આવેલ છે.

(બ) આરોપીપક્ષ તરફે મૌખિક પુરાવો:- (જો હોય તો)

ક્રમ	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર	આંક
૧	—	—	—

(ક) અદાલતના સાક્ષી, જો હોય તો:-

ક્રમ	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર	આંક
—	—	—	—

ફરિયાદપક્ષ / બચાવપક્ષ / અદાલતના દસ્તાવેજોના આંકની યાદી :-

(અ) ફરિયાદપક્ષ તરફે દસ્તાવેજી પુરાવો:-

ક્રમ	પુરાવાનું વર્ણન	આંક
૧	ફરીયાદવાળો તકરારી ચેક અસલ	૦૮
૨	ફરીયાદવાળા ચેકનો રીટર્નમેમો	૦૯
૩	આરોપીને આપેલ નોટિસની ઓફિસકોપી	૧૦
૪	રજી.એડી.ની પહોંચ	૧૧
૫	પોસ્ટનો ટ્રેક રીપોર્ટ	૧૨
૬	ફરીયાદીના બેંક ઓફ બરોડાના ખાતાના પાસબુકના પ્રથમ પાનની નકલ	૧૩
૭	ફરીયાદીના આધારકાર્ડની નકલ	૧૪
૮	ફરીયાદીના અનુક્રમે વર્ષ:૨૦૧૨-૧૩, ૨૦૧૩-૧૪, ૨૦૧૫-૧૬, ૨૦૧૭-૧૮, ૨૦૧૮-૧૯, ૨૦૧૯-૨૦, ૨૦૨૧-૨૨, ૨૦૨૨-૨૩, ૨૦૨૩-૨૪, ૨૦૨૪-૨૫ ના ઈન્કમેટેક્સ રીટર્નની નકલો	૨૦ થી ૨૮

(બ) આરોપીપક્ષ તરફે દસ્તાવેજી પુરાવો:-

ક્રમ	પુરાવાનું વર્ણન	આંક
૧	—	—

૨	—	—
૩	—	—

(ક) અદાલતના સાક્ષી, જો હોય તો:—

ક્રમ	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર	આંક
—	—	—	—

(ડ) સામગ્રીની વસ્તુઓ:—

ક્રમ	આંક	પુરાવાનું વર્ણન
—	—	—

—: ચુકાદો :—

(૧) ફરિયાદની ટુંકમાં હકીકત એવી છે કે, આ કામના ફરીયાદી અને આરોપી વચ્ચે છેલ્લા વીસેક વર્ષથી પારિવારિક સબંધો હોવાના કારણે એકબીજાને સારી રીતે ઓળખે છે. ફરીયાદીના માતાશ્રીએ આ કાના આરોપીને દીકરા તરીકે માનેલ અને ફરીયાદી તથા આરોપી લાંબા ખાતે એકબીજાની પડોમાં રહેતા હતા. આ કામના આરોપી ટ્રાવેલ્સનો ધંધો કરતા હોઈ અને તેમના ધંધાના કામે જ્યારે નાણાંની જરૂરિયાત ઉપસ્થિત થતી ત્યારે અવાર-નવાર ફરીયાદી પાસેથી હાથઉછીના નાણાં લઈ જતા હતા. તેમજ ફરીયાદીને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે નાણાં પરત આપવાનો આરોપીએ ભરોસો આપેલ હતો. આ કામના આરોપીએ ફરીયાદી પાસેથી નીચેની વીગતે પૈસા લીધેલ અને ફરીયાદીએ સદર રકમ પોતાના ખાતાવાળી બેંકમાથી રોકડા ઉપાડીને આપેલ હતા.

તારીખ	આરોપીને આપેલ નાણાં	બેંકમાથી નીકાળી
૨૩-૧૦-૨૦૧૮	૧,૦૦,૦૦૦/-	આરોપીને આપેલ
		બેંક ઓફ ઈન્ડિયા

નવેમ્બર-૨૦૧૮	૨,૦૦,૦૦૦/-	બેંક ઓફ ઈન્ડિયા
નવેમ્બર-૨૦૧૮	૨,૦૦,૦૦૦/-	બેંક ઓફ ઈન્ડિયા
૧૯-૧૦-૨૦૧૮	૫૦,૦૦૦/-	ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ.બેંક
૧૯-૧૦-૨૦૧૮	૨,૦૦,૦૦૦/-	ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ.બેંક
૦૬-૦૨-૨૦૧૯	૨,૫૦,૦૦૦/-	ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ.બેંક
૨૦૬-૦૪-૨૦૧૯	૨,૦૦,૦૦૦/-	ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ.બેંક
૦૧-૧૦-૨૦૧૯	૧,૫૦,૦૦૦/-	ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ.બેંક
૧૬-૦૭-૨૦૨૦	૩,૦૦,૦૦૦/-	ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ.બેંક

ટોટલ - ૧૬.૫૦ લાખ

ત્યારબાદ ફરીયાદીને પૈસાની જરૂર હોઈ જેથી પરત માંગણી કરતાં આ કામના આરોપીએ ફરીયાદીને તા.૦૩-૧૦-૨૦૨૦ નો આઈ.ડી.બી.આઈ. બેંકનો ચેક નં.૨૮૦૮૨૯, રૂ.૧૬,૫૦,૦૦૦/- (અં કે રૂપિયા સોળ લાખ પચાસ હજાર પુરા)નો ચેક આપેલ અને તે ચેક ભરતાં સ્વીકારાઈ જવાનો પાકો ભરોસો આપેલ. સદર ચેક આરોપીની સૂચના અન્વયે ફરીયાદીએ તા.૦૩-૧૦-૨૦૨૦ ના રોજ બેંક ઓફ બરોડાના ખાતામા ભરતાં "ફંડસ ઈનસફીશીયન્ટ"ના શેરા સાથે તા.૦૬-૧૦-૨૦૨૦ ના રોજ વણચુકવાયે પરત ફરેલ. જેથી ફરીયાદીએ વકીલશ્રી મારફતે આ કામના આરોપીને તા.૧૬-૧૦-૨૦૨૦ ના રોજ રજી.પો.એડી.થી કાયદેસરની ડિમાન્ડ નોટિસ મોકલાવેલ. જે નોટિસ આ કામના આરોપીને તા.૧૭-૧૦-૨૦૨૦ ના રોજ બજી ગયેલ હોવા છતાં તેનું પાલન કરેલ નહીં.

આમ, આરોપીએ પરત ફરેલા ચેકનાં કાયદેસરનાં લેણી નાણાં સમયમર્યાદામાં ન ચુકવી આપીને ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૮૮૧(કે જેને સરળતા ખાતર હવે પછી આ ચૂકાદામાં "એક્ટ" તરીકે સંબોધવામાં આવશે)ની કલમ-૧૩૮ મુજબનો ગુનો કર્યાની ફરિયાદ આ કામના ફરિયાદીએ કરેલી છે અને આરોપીને સજા કરવા અરજ કરેલ છે.

કોર્ટ કાર્યવાહી :-

(૨) સદર કામે આરોપી વિરુદ્ધ ગુનાનું સંજ્ઞાન લીધા બાદ સદર કેસના કામે સમન્સ ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ અને આરોપીને સમન્સની બજવાણી થતા સદર અદાલત સમક્ષ હાજર થતાં મારા પૂરોગામી વિ.એડી.ચીફ મેટ્રો પોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ સાહેબશ્રીનાઓએ આરોપીને ફિ.પ્રો. કોડની કલમ-૨૦૭ અન્વે ફરીયાદના કાગળોની નકલ વિના મુલ્યે પુરી પાડેલ. ત્યારબાદ ફિ. પ્રો. કોડની કલમ-૨૫૧ મુજબ આરોપીની પ્લી **આંક-૦૭** થી નોંધવામાં આવેલ સબબ, આરોપીએ આક્ષેપયુક્ત ગુનાનો ઈન્કાર કરતાં આરોપી વિરુદ્ધ સદર કેસની ઈન્સાફી કાર્યવાહી આગળ ચલાવવામાં આવેલ છે.

વધુમાં, બચાવપક્ષને મૌખિક તેમજ લેખિત પુરાવો રજુ કરવાની વ્યાજબી અને પુરતી તક મળી રહે અને હાલનો કેસ સમન્સ ટ્રાયેબલ પદ્ધતિથી ચલાવવાનું વાજબી અને યોગ્ય જણાતાં મારા પૂરોગામી વિ.એડી.ચીફ મેટ્રો.મેજી. સાહેબશ્રીનાઓ દ્વારા હાલનો કેસ સમન્સ ટ્રાયેબલ પદ્ધતિથી ચલાવવાનો હુકમ આંક-૦૧ લગત કરવામાં આવેલ છે.

આ કામે ફરીયાદપક્ષ તરફે રજુ કરેલ લેખિત/મૌખિક પુરાવાઓ આગળ પરિશિષ્ટમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે. તે સિવાય વધુ કોઈ લેખિત/મૌખિક પુરાવો ફરીયાદપક્ષ તરફે રજુ થયેલ નથી. તેમજ વધુ કોઈ પુરાવા રજુ કરવા માંગતા ન હોવાનું કલોર્ઝીંગ પુરસીસથી જાહેર કરવામાં આવેલ છે.

આરોપીનો બચાવ તથા વિશેષ નિવેદન:-

(૩). આ કામે ફરીયાદપક્ષે સરતપાસનું સોગંદનામું તથા ઉપરોક્ત પુરાવા રજુ કર્યા બાદ બચાવપક્ષને ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરવામાં આવેલ છે. ત્યારબાદ

આરોપીનું ક્રિમીનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ-૩૧૩ હેઠળનું વિશેષ નિવેદન નોંધાવમાં આવેલ છે જેમાં તેઓએ પોતાની સામેના આક્ષેપોનો ઈન્કાર કરેલ છે. આરોપીએ સોગંદ ઉપર જુબાની આપવાની "ના" અને બચાવના સાહેદ તપાસવાની "ના" કહેલ છે. તેમજ વિશેષમાં એવું જણાવેલ છે કે, " મજકુર ફરીયાદી પાસેથી કહેવાતી કોઈ રકમ અમોને મળેલ નથી. મજકુર ચેકો ફરીયાદીને બેંકમાંથી લોન લેવા માટે આપેલા. જેનો દુરુપયોગ કરેલ છે. આવી કોઈ રકમ કાયદેસરની આપવાની ન હોઈ ખોટી ફરીયાદ કરેલ છે. "

પક્ષકારો તરફેની દલીલો :-

(૪) આ કામે બંને પક્ષકારોના વિ.વકીલશ્રીઓની મૌખિક દલીલો સાંભળવામાં આવેલ છે. આ કામે બંને પક્ષકારોની દલીલો અનુકુળતા સાથે આગળ ઉપર પુરાવાના પૃથ્થકરણમાં વણી લેવામાં આવેલ છે.

આરોપી વિરુદ્ધનું તહોમત/મુદ્દાઓ :-

(૫) ફરીયાદ તથા રેકર્ડ ઉપર આવેલ પુરાવાના પરીપ્રેક્ષ્યમાં સદર કેસનો ન્યાયીક અંત આણવા મારી સમક્ષ નીચે મુજબના મુદ્દા ઉપસ્થિત થાય છે.

મુદ્દા

(૧) શું ફરીયાદ પક્ષ નિઃશંકપણે પર પુરવાર કરે છે કે, આ કામના આરોપી પાસેથી લેણી નીકળતી રકમની ઉઘરાણી કરતા, આરોપીએ સહી કરી લખી આપેલ ફરીયાદવાળો ચેક ફરીયાદીએ બેંકમાં જમા કરાવતા અણચુકવાયેલ પરત ફરતા ફરીયાદીએ આરોપીને વિ. એડવોકેટ મારફતે એક્ટની કલમ-૧૩૮(બી) મુજબની નોટીસ સમય મર્યાદામાં આપેલ. આમ, નોટીસ મોકલાવેલ હોવા છતાં આરોપીએ ચેકની કાયદેસરની લેણી રકમ ફરીયાદીને ન ચુકવી આપી, આ કામના આરોપીએ

એક્ટ-૧૮૮૧ની કલમ -૧૩૮ મુજબનો શિક્ષાપાત્ર ગુન્હો કરેલ છે. ?

(૨) શું હુકમ ?

(૬) ઉપરોક્ત મુદ્દાના મારા નિર્ણય નીચે મુજબ છે.

(૧) હકારમાં

(૨) આખરી હુકમ મુજબ.

// નિર્ણય માટેના કારણો //

મુદ્દા નં.૧ :-

(૭). આરોપી સામેનો આક્ષેપિત ગુનો સાબિત કરવા માટે આ કામે ફરીયાદીએ નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૮૮૧ ના આવશ્યક તત્વો સાબિત કરવાના રહે છે. નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ના નીચે મુજબના આવશ્યક તત્વો પુરવાર કરવાની જવાબદારી ફરીયાદીના શિરે રહેલી છે.

૧. આરોપીએ પોતાના ધ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતામાંથી નાણાં ચૂકવવા ફરીયાદીને ચેક આપેલ.
૨. આરોપીએ ફરીયાદીને આવો ચેક સમગ્ર અથવા અંશતઃ દેવું અથવા જવાબદારી અદા કરવા માટે આપેલ હતો.
૩. ચેક જે તારીખે લખેલ હતો તે તારીખથી ચેકને નિયત સમયમર્યાદામાં રજુ કરવામાં આવેલ હતો.
૪. ચેક આરોપીના ખાતામાં અપૂરતા ભંડોળને કારણે પરત થયેલો.
૫. ચેક પરત થયાની માહિતી મળ્યા બાદ ફરીયાદીએ ૩૦ દિવસની સમયમર્યાદામાં નાણાંની માગણી કરતી લેખિત નોટીસ ચેક લખનાર(આરોપી)ને મોકલેલ હતી.
૬. આરોપીને આવી લેખિત નોટીસ મળી ગયેલ હોવા છતાં ચેકના નાણાં ૧૫

દિવસની સમયમર્યાદામાં ચૂકવી આપેલા નથી.

- (૭.૧). આ કામે રેકર્ડ ઉપર રજુ સમગ્ર પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતાં અગાઉ ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ અને ૧૩૯ અન્વયે અદાલતે કેટલાક અનુમાનો કરવાના હોય છે. જો એકવાર એવું પુરવાર થાય કે આરોપીએ ફરીયાદીને ચેક આપેલ હતો તો તે અનુસંધાને અદાલતે કેટલાક અનુમાન કરવાના રહે છે. જોકે આ અનુમાનો નિર્ણાયક પુરાવો નથી પરંતુ તેવા અનુમાનો યોગ્ય અને વ્યાજબી પુરાવા તથા ખુલાસાથી ખંડન કરી શકાય. વધુમાં સદર કાયદાકીય અનુમાનોનું ખંડન કરવા આરોપીએ સોગંદ ઉપર જુબાની આપવી જ જોઈએ એવો કાયદાનો કોઈ નિયમ નથી પરંતુ સંભવિતતાનાં પ્રાબલ્ય (પ્રિપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટી) થકી તેમજ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ તેમજ રેકર્ડ ઉપરના પુરાવા ઉપરથી અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે.
- (૭.૨). આ તબક્કે નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ તથા ૧૩૯ ની જોગવાઈઓ ધ્યાને લેવી જરૂરી છે.

118.Presumptions as to negotiable instruments. Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:

(a) **of consideration.** that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, was accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration;

(b) **as to date.** that every negotiable instrument bearing a date was made or drawn on such date;

(c) **as to time of acceptance.**that every accepted bill of exchange was accepted within a reasonable time after its date and before its maturity;

(d) **as to time of transfer.**that every transfer of a negotiable instrument was made before its maturity; (e) **as to order of indorsements.** that the indorsements appearing upon a negotiable instrument were made in the order in which they appear thereon;

(f) **as to stamp.**that a lost promissory note, bill of exchange or cheque was duly stamped;

(g) **that holder is a holder in due course.**that the holder of a negotiable instrument is a holder in due course: Provided that, where the instrument has been obtained from its lawful owner, or from any person in lawful custody thereof, by means of an offence or fraud, or has been obtained from the maker or acceptor thereof by means of an offence or fraud, or for unlawful consideration, the burden of proving that the holder is a holder in due course lies upon him.

139. Presumption in favour of holder.It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in section 138, for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability.

(૮) આ કામે ફરીયાદીએ પોતાનો કેસ પુરવાર કરવા માટે સરતપાસનું સોગંદનામું રજુ

કરેલ છે. જેમાં ફરીયાદી ફરીયાદ હકીકતને વળગી રહેલ છે. ફરીયાદની હકીકતનું ઉપરોક્ત વર્ણન કરવામાં આવેલ હોય, અત્રે સદર હકીકતોને ફરીથી દોહરાવવામાં આવેલ નથી. હાલના કેસમાં રજૂ પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે તો, ફરીયાદવાળો અસલ ચેક, અસલ રીટર્ન મેમો તથા ડિમાન્ડ નોટિસની સ્થળપ્રત રજૂ કરેલ છે. ફરીયાદવાળો ચેક સમયમર્યાદામાં રજૂ થયેલ છે તેમજ સદર ચેક વાળચુકવાયે પરત ફરેલ છે. જેની એક્ટની કલમ-૧૩૮(બી) મુજબની સ્ટેચ્યુટરી નોટિસ ફરીયાદીએ પોતાના વિ.વકીલશ્રી મારફતે આરોપીના સરનામે રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ એડીથી સમય મર્યાદામાં મોકલાવેલ છે. જે નોટિસ આરોપીને બજી ગયેલ. આમ, સ્ટેચ્યુટરી પિરિયડ દિન-૧૫ પૂર્ણ થયેલ હોવા છતાં, આરોપીએ ફરીયાદીની કાયદેસરની લેણી રકમ ચુકવી આપેલ ન હોય હાલની ફરીયાદ દાખલ કરવામાં આવેલ છે. હાલની ફરીયાદમાં એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ તથા ૧૪૨ અન્વયે સ્ટેચ્યુટરી જોગવાઈઓનું પાલન થયેલ છે. તેમજ સમય મર્યાદામાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

તકરારી ચેક આરોપીએ આપેલ હોવાની હકીકત ફરીયાદપક્ષે પુરવાર કરેલ છે તથા તકરારી ચેક આરોપીના ખાતાના હોવાની અને ચેકમાં આરોપીની સહી હોવાની હકીકત સ્વીકૃત હકીકત છે. જેથી, ફરીયાદીએ "Execution of Cheque" પુરવાર કરેલ છે. જેથી, એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળનું પ્રિ ઝમ્પ્શન ફરીયાદીની તરફેણમાં કરવાનું રહે છે.

હવે એ નક્કી કરવાનું રહે છે કે, આ કામના આરોપી એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળના ફરીયાદીની તરફેણનાં અનુમાનોનું ખંડન કરવામાં સફળ રહેલ છે કે કેમ ?

એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળના સ્ટેચ્યુટરી પ્રિઝમ્પ્શનનું ખંડન આરોપી કઈ અને કેટલી રીતે કરી શકે તે બાબતે નીચે મુજબની કાયદાકીય

પરિસ્થિતિને ધ્યાને લેવી અગત્યની છે.

આ તબક્કે નામ.સુપ્રિમ કોર્ટનાં Kumar Exports Vs Sharma Carpets, 2008(0) AIJEL-SC 42685 ના ચુકાદાના પેરા-૧૧ ને અત્રે ધ્યાને લેવો અગત્યનો છે.

11. The use of the phrase "until the contrary is proved" in Section 118 of the Act and use of the words "unless the contrary is proved" in Section 139 of the Act read with definitions of "may presume" and "shall presume" as given in Section 4 of the Evidence Act, makes it at once clear that presumptions to be raised under both the provisions are rebuttable. When a presumption is rebuttable, it only points out that the party on whom lies the duty of going forward with evidence, on the fact presumed and when that party has produced evidence fairly and reasonably tending to show that the real fact is not as presumed, the purpose of the presumption is over. The accused in a trial under Section 138 of the Act has two options. He can either show that consideration and debt did not exist or that under the particular circumstances of the case the non-existence of consideration and debt is so probable that a prudent man ought to suppose that no consideration and debt existed. To rebut the statutory presumptions an accused is not expected to prove his defence beyond reasonable doubt as is expected of the complainant in a criminal trial. The accused may adduce direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration and that there was no debt or liability to be discharged by him. However, the court need not insist in every case that the accused should disprove the non-existence of consideration and debt by leading direct evidence because the existence of negative evidence is neither possible nor contemplated. At the same time, it is clear that bare denial of the passing of the consideration and existence of debt, apparently would not serve the purpose of the

accused. Something which is probable has to be brought on record for getting the burden of proof shifted to the complainant. **To disprove the presumptions, the accused should bring on record such facts and circumstances, upon consideration of which, the court may either believe that the consideration and debt did not exist or their non-existence was so probable that a prudent man would under the circumstances of the case, act upon the plea that they did not exist. Apart from adducing direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration or that he had not incurred any debt or liability, the accused may also rely upon circumstantial evidence and if the circumstances so relied upon are compelling, the burden may likewise shift again on to the complainant.** The accused may also rely upon presumptions of fact, for instance, those mentioned in Section 114 of the Evidence Act to rebut the presumptions arising under Sections 118 and 139 of the Act. The accused has also an option to prove the non-existence of consideration and debt or liability either by letting in evidence or in some clear and exceptional cases, from the case set out by the complainant, that is, the averments in the complaint, the case set out in the statutory notice and evidence adduced by the complainant during the trial. Once such rebuttal evidence is adduced. and accepted by the court, having regard to all the circumstances of the case and the preponderance of probabilities, the evidential burden shifts back to the complainant and, thereafter, the presumptions under Sections 118 and 139 of the Act will not again come to the complainant's rescue.

ઉપરોક્ત કાયદાકીય પરિસ્થિતિને ધ્યાને લેતાં, સામાન્ય વ્યક્તિ માનવાને

પ્રેરાય તેવો "પ્રોબેબલ ડિફેન્સ" આરોપી રેકર્ડ ઉપર રજુ પુરાવા થકી એટલે કે "સંભવિતતાના પ્રાબલ્ય" થકી અથવા તો પુરાવો રજુ કરી એક્ટ-૧ ૮૮૧ ની કલમ-૧૩૯ હેઠળનાં અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે.

(૯) આ કામે આરોપીપક્ષે વિવિધ બચાવો લેવામાં આવેલ છે જેની ચર્ચા અને મુલ્યાંકન નીચે મુજબ છે.

(૯.૧). આ કામે આરોપીપક્ષે સૌપ્રથમ મહત્વનો બચાવ એવો લેવામાં આવેલ છે કે, "આ કામના ફરીયાદી ફરીયાદવાળો માતબર રકમનો રોકડ વ્યવહાર કરવાની પોતાની આર્થિક સક્ષમતા પુરવાર કરી શકેલા નથી. ફરીયાદી પોતાના સોર્સ ઓફ ઈન્કમ રેકર્ડ ઉપર લાવી શકેલા નથી. જ્યારે ફરીયાદી માતબર રકમનો રોકડમાં વ્યવહાર કરી શકવાની પોતાની આર્થિક સધ્ધરતા જ પુરવાર કરી શકેલા ન હોય ત્યારે ફરીયાદવાળો વ્યવહાર થયેલ હોવાનું માની શકાય નહીં."

આરોપીપક્ષે લેવામાં આવેલ ઉપરોક્ત તકરાર સંદર્ભે રેકર્ડ ઉપરની હકીકતો ધ્યાને બચાવપક્ષે ફરીયાદીની સરતપાસે તળે કરવામાં આવેલ ઉલટતપાસમાં પણ વિગતવાર ફરીયાદીના સોર્સ ઓફ ઈન્કમ અને આર્થિક સધ્ધરતા સબબ ઉલટતપાસ કરેલ છે. બચાવપક્ષે સ્પષ્ટ રીતે ફરીયાદીની ફરીયાદવાળો વ્યવહાર કરવાની આર્થિક સધ્ધરતાને પડકારવામાં આવેલ છે. જે સંદર્ભે ફરીયાદીએ પોતાની ઉલટતપાસમાં કરેલ ખુલાસા મુજબ આ કામના ફરીયાદી રાજીવ ગાંધી કોંગ્રેસ ભવન, પાલડી, અમદાવાદ મુકામે ચાની કેન્ટીન કોન્ટ્રાક્ટથી ચલાવતા હોય તેની આવક ધરાવતા હોવાનું તથા પોતે જમીન લે-વેચ અને દલાલીનો ધંધો કરતા હોવાનું જણાવેલ છે. આમ, ફરીયાદી ધ્વારા કેન્ટીનની આવક તથા જમીન લે-વેચ અને દલાલીની આવક હોવાનું સ્પષ્ટ રીતે જાહેર કરવામાં આવેલ છે. અલબત્ત આ સદરહું હકીકતોને બચાવપક્ષે ઉલટતપાસમાં પડકારેલ હોવા છતાં ફરીયાદપક્ષે પોતે રાજીવ ગાંધી કોંગ્રેસ ભવન ખાતે ચાની કેન્ટીન કોન્ટ્રાક્ટથી ચલાવતા હોવા સબબના કોઈ જ દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ કરવામાં આવેલ નથી

તેમજ જમીન લે-વેચના વ્યવહારો સબબ પણ કોઈ લેખિત-મૌખિક પુરાવો પોતાની આવકના સંદર્ભે રેકર્ડ ઉપર રજુ કરવામાં આવેલ નથી. આમ, ફરીયાદીએ જે આવકના સ્ત્રોત જણાવેલા છે તેને સમર્થનકારી કોઈ પુરાવો આ કામે રજુ કરવામાં આવેલ નથી તે હકીકત સ્પષ્ટ છે પરંતુ તે સાથોસાથ એ હકીકત પણ રેકર્ડ ઉપર સ્વયં સ્પષ્ટ છે કે, હાલના પક્ષકારો વચ્ચેના ફો.કે.નં.૭૪૭૫૪/૨૦ ના કામે થયેલ ઉલટતપાસ હાલના કામે બચાવપક્ષે સ્વીકારવામાં આવેલ છે અને તે કેસમાં આંક-૧૫ ધી કોસમોસ કો-ઓ.બેંક લી.,અમદાવાદના ફરીયાદીના સેવીંગ્સ એકાઉન્ટનું સ્ટેટમેન્ટ રજુ કરવામાં આવેલ છે તે એકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટને ધ્યાને લેતાં ફરીયાદીએ ફરીયાદવાળા વ્યવહારના સમયગાળા દરમિયાન પોતાના સેવીંગ્સ ખાતામાંથી માતબર રકમ સેલ્ફના ચેકથી ઉપાડેલ છે.આમ તે કેસમાં એકાઉન્ટ સ્ટેટમેન્ટ આધારે જ ફરીયાદી પોતાના બેંક ખાતામાં માતબર રકમનું ભંડોળ ધરાવતા હોવાની હકીકત સ્પષ્ટ થઈ આવેલ છે. જ્યારે ફરીયાદી પોતાના બેંક ખાતામાં આવી માતબર રકમનું ભંડોળ ઉપલબ્ધ હોવાની હકીકત બેંક ખાતાના ઉતારાથી રેકર્ડ પર રજુ કરેલ હોય તે સંજોગોમાં ફરીયાદીએ અલગથી પોતાના સોર્સ ઓફ ઈન્કમ પુરવાર કરવાનો પ્રશ્ન અસ્થાને રહે છે.તેમજ હાલના ફરીયાદીએ હાથ ઉપરના કેસમાં જે રકમો અલગ-અલગ બેંકમાંથી ઉપાડીને આરોપીને આપેલાનું જણાવેલ છે તેવી રકમો જો ફરીયાદીએ બેંકમાંથી વિદ્રો કરેલ જ ન હોય તો બચાવપક્ષ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા કે ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ.બેંકના સંબંધિત અધિકારી/કર્મચારીને તપાસીને પણ તેથી વિરૂધ્ધની હકીકત રેકર્ડ ઉપર લાવી શક્યા હોત પરંતુ તેવી કોઈ કાર્યવાહી બચાવપક્ષ તરફે પણ કરવામાં આવેલ નથી. વધુમાં, બચાવપક્ષે ઉલટતપાસ દરમિયાન હાલના ફરીયાદીએ અન્ય ઈસમોને પણ માતબર રકમો રોકડમાં આપેલાનું અને તેઓ

વિરૂદ્ધ ફરીયાદો કરેલ હોવા સબબની ઉલટતપાસ કરવામાં આવેલ છે. આમ, એકતરફ ફરીયાદીની આર્થિક સક્ષમતા સામે સવાલ ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલ છે જ્યારે બીજી તરફ ઉલટતપાસમાં હાલના ફરીયાદીએ અન્ય વ્યક્તિઓને પણ માતબર રકમનો હાથઉછીનો વ્યવહાર કરેલાની હકીકતો રેકર્ડ ઉપર આવવા પામેલ છે. જેથી, ઉપરોક્ત સમગ્ર ચર્ચા અને ફરીયાદપક્ષે રજુ કરેલા પોતાના બેંક ખાતાના ઉતારાની સમગ્ર હકીકતો ધ્યાને લેતાં આરોપીપક્ષે ફરીયાદની આર્થિક સક્ષમતા સંદર્ભે લેવામાં આવેલ ઉપરોક્ત બચાવ ગ્રાહ્ય રાખવાપાત્ર જણાઈ આવતો નથી.

(૯.૨) વધુમાં, આરોપીપક્ષે એવો બચાવ લેવામાં આવેલ છે કે, " ફરીયાદીએ આરોપીને રૂ.૧૬,૫૦,૦૦૦/- જેવી માતબર રકમ રોકડમાં આપેલ હોય અને આરોપીએ તેવી રકમ સ્વીકારેલ હોય તેવા કોઈ દસ્તાવેજી આધાર-પુરાવા આ કામે રજુ કરવામાં આવેલ નથી. ફરીયાદીએ બેંકમાંથી નાણાં ઉપાડીને આપેલ હોવાનું જણાવેલ છે પરંતુ ફરીયાદીએ બેંકમાંથી નાણાં ઉપાડીને હાલના આરોપીને જ આપેલા હોય તેવું ફલિત થતું નથી કે તેવી હકીકત ફરીયાદી પુરવાર કરી શકેલા નથી. "

આરોપીપક્ષે લેવામાં આવેલ ઉપરોક્ત બચાવ સંદર્ભે રેકર્ડ ઉપરની હકીકતો ધ્યાને લેતાં સૌપ્રથમ તો પક્ષકારો વચ્ચેનો જે નાણાંકીય વ્યવહાર દર્શાવામાં આવેલ છે તે કોઈ વેપારી ધોરણે થયેલ વ્યવહાર નથી પરંતુ પક્ષકારો વચ્ચેના પરસ્પરના વર્ષો જુના ગાઢ સબંધોના કારણે થયેલ હાથઉછીના નાણાંનો વ્યવહાર છે. ફરીયાદીએ પોતાની ફરીયાદમાં પ્રથમથી જ દર્શાવ્યા મુજબ આ કામના ફરીયાદી અને આરોપી વચ્ચે છેલ્લા વીસેક વર્ષથી પારિવારિક સબંધો હોવાનું તથા આ કામના આરોપી ટ્રાવેલ્સનો ઇંદો કરતા હોઈ અને તેમના ઇંદાના કામે જ્યારે નાણાંની જરૂરીયાત ઉપસ્થિત થતી ત્યારે અવાર-નવાર ફરીયાદી

પાસેથી હાથઉછીના નાણાં લઈ જતા હોવાનું અને તે રીતે આરોપીએ ફરીયાદી પાસેથી કુલ રૂતિયા બાર લાખની રકમ અલગ-અલગ તારીખોએ મેળવેલ હોવાની હકીકત જણાવેલ છે. આમ, ફરીયાદી ધ્વારા પોતાની ફરીયાદ હકીકતમાં ક્યાંય કોઈ જગ્યાએ એવું જણાવેલ નથી કે હાલના આરોપીને જે નાણાં આપવામાં આવેલ છે તે અંગે આરોપીએ કોઈ પહોંચ, પ્રોમીસરી નોટ, કરાર કે અન્ય કોઈ લખાણ કરી આપેલ હોય. જ્યારે પક્ષકારો વચ્ચે હાથઉછીના નાણાંના વ્યવહાર અન્વે કોઈ લેખિત દસ્તાવેજ કરવામાં આવેલ જ ના હોય ત્યારે તેવો દસ્તાવેજી પુરાવો રજૂ કરવાનો પ્રશ્ન અસ્થાને છે. ફરીયાદપક્ષનો એવો કેસ પણ નથી કે આરોપીએ લીધેલ નાણાંની લેખિતમાં બાંહેધરી આપેલ હતી. વળી, આગળ ઉપર ચર્ચા કર્યા અનુસાર હાલના પક્ષકારો વચ્ચે કોઈ વેપારી ધોરણે નહિ પરંતુ પરસ્પરના વર્ષો જુના ગાઢ સંબંધોના કારણે હાથઉછીના નાણાંનો વ્યવહાર થયેલ છે તે સંજોગોમાં વિશ્વાસજન્ય સંબંધોમાં આવું હાથઉછીના નાણાં અંગેનું લખાણ ન કરવામાં આવેલ હોય તે બનવાજોગ છે. વધુમાં, ફરીયાદપક્ષે આરોપીને જે નાણાં આપેલ છે તે બેંકમાંથી ઉપાડીને આપવામાં આવેલ હોવાનું કથન કરવામાં આવેલ છે. તેમ છતાં તેથી વિરૂદ્ધનું પુરવાર કરવા બચાવપક્ષે કોઈ બેંક સાહેદને તપાસવા માટે કાર્યવાહી કરવામાં આવેલ નથી. અલબત્ત ફરીયાદીએ બેંકમાંથી રકમ ઉપાડીને હાલના આરોપીને જ આપેલ હોવાનું ચોક્કસપણે માની શકાય નહીં. પરંતુ ફરીયાદી ધ્વારા પોતાની ફરીયાદમાં આરોપીને આપવામાં આવેલ રકમો અંગેની ચોક્કસ તારીખો જણાવી તે જ તારીખોએ બેંકમાંથી નાણાં ઉપાડ્યાની હકીકત ફરીયાદમાં જણાવેલ હોય અને તે સાથોસાથ આરોપીએ લેણી રકમ પેટે ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ આરોપીની પોતાની સહીવાળો રૂપિયા તે મુજબની રકમનો તકરારી ચેક રજૂ કરવામાં આવેલ હોય તે સંજોગોમાં ફરીયાદીની વિરૂદ્ધમાં પણ અનુમાન કરી શકાય તેમ નથી.

વળી, હાલના કામે તકરારી ચેક રીટર્ન થયા બાદ ફરીયાદી ધ્વારા એક્ટની કલમ- ૧૩૮(બી) હેઠળની નોટિસ આરોપીને આપવામાં આવેલ છે. તેમાં પણ ફરીયાદ મુજબની જ હકીકત સ્પષ્ટ રીતે વિગતવાર દર્શાવવામાં આવેલ છે અને તેવી નોટિસની આરોપીને બજવણી થયેલ છે. તેમ છતાં આરોપી ધ્વારા આવી રકમ તેઓને મળેલ જ ન હોવા સબબ કોઈ જ વળતો જવાબ આપવામાં આવેલ નથી. જો આવી રકમ હાલન આરોપીને આપવામાં આવેલ ન હોય તો, સદરહું નોટિસનો વિગતવાર જવાબ આપીને પ્રથમથી જ પોતાનો બચાવ રજુ કરી શક્યા હોત પરંતુ તેવી કોઈ જ કાર્યવાહી બચાવપક્ષે કરવામાં આવેલ નથી. તે સંજોગોમાં આરોપીપક્ષની ઉપરોક્ત તકરાર ગ્રાહ્ય રાખવાપાત્ર બનતી નથી.

(૯.૩). વધુમાં, બચાવપક્ષે એવો બચાવ લેવામાં આવેલ છે કે, " ફરીયાદવાળો ચેક કોઈ કાયદેસરના બાકી લેણાંની ચુકવણી માટે આપવામાં આવેલ નથી. ખરી હકીકત આ કામના આરોપીને પી.એમ.યોજના અન્વયે બેંક માથી લોન અપાવવા માટે ફરીયાદીએ આરોપી પાસેથી આરોપીના ચેકો અને અન્ય દસ્તાવેજો મેળવેલ હતા. પરંતુ ત્યારબાદ ફરીયાદીએ લોન અપાવવા માટે મેળવેલા આરોપીના ચેકનો દુરુપયોગ કરીને ખોટી રીતે નાણાં પડાવવા માટે હાલની ફરીયાદ કરવામાં આવેલ છે. "

આરોપીપક્ષે લેવામાં આવેલ ઉપરોક્ત બચાવ આધારે સૌપ્રથમ તો રેકર્ડ ઉપર એ હકીકત સ્પષ્ટ થઈ આવે છે કે, આ કામે રજુ થયેલ ફરીયાદવાળો ચેક આરોપી ધ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતાનો ચેક છે અને તે ચેકમાં આરોપીએ જ સહી કરીને જે-તે સમયે હાલના ફરીયાદીને આપેલ હતો. હવે, આરોપીના મુખ્ય બચાવ કે લોન મેળવવા પેટે આપવામાં આવેલ ચેકનો ફરીયાદીએ મીસયુઝ કરેલ છે તે સબબ રેકર્ડ ઉપરની હકીકતો ધ્યાને લેતાં, ફરીયાદીએ પી.એમ.યોજના અન્વયે હાલના આરોપીને લોન અપાવવા માટે ચેક

મેળવેલ હોવાનો ઈન્કાર કરવામાં આવેલ છે તેમજ પોતે આવી કોઈ લોનો અપાવવાની કામગીરી કરતા ન હોવાનો પણ ખુલાસો કરવામાં આવેલ છે. હાલના ફરીયાદી કોઈ બેંકના એજન્ટ હોય કે પછી લોન અપાવવાનો મુખ્ય ધંધો કરતા હોય તેવી પણ કોઈ હકીકત હાલના કેસમાં જોડાયેલ નથી કે રેકર્ડ ઉપર આવેલ નથી. વળી, આરોપી હાલના ફરીયાદી સાથે કોઈ બેંકમાં લોનની કાર્યવાહી અર્થે ગયેલા હોય તેવી પણ કોઈ હકીકત બચાવપક્ષ રેકર્ડ ઉપર લાવેલા નથી. તેમ છતાં એક તબક્કે આરોપીનો બચાવ માનવા ખાતર માની લેવામાં આવે તો પણ જો ફરીયાદીએ લોનની પ્રક્રિયા માટે આવો ચેક મેળવેલ હોય અને ત્યારબાદ બેંકમાંથી પી.એમ.યોજના અન્વયે કોઈ લોન અપાવેલ ના હોય તો આરોપીએ પોતાનો સહીવાળો ચેક પરત શા માટે મેળવેલ નથી ? તે અંગે આરોપી કોઈ વ્યાજબી ખુલાસો કરી શકેલા નથી. જો આરોપીને પી.એમ.યોજના અન્વયે લોન અપાવવામાં આવેલ ન હોય અને તેઓનો સહીવાળો ચેક ફરીયાદી પાસે પડી રહેલ હોવાની પ્રથમથી જ જાણ હોવા છતાં તેવો ચેક પરત મેળવવા કે તેવા ચેકનો ઉપયોગ ન કરવા સબબ પણ કોઈ લેખિત જાણ કરવામાં આવેલ નથી. તેથી વિશેષ, આરોપી ધ્વારા આવા ચેકનું પોતાના ખાતાવાળી બેંકમાં જઈ સ્ટોપ પેમેન્ટ પણ કરાવવામાં આવેલ નથી. વળી, સદરહું ચેક બેંકમાં ભર્યા બાદ નકારાયેલ છે અને તેની લેખિત જાણ ડિમાન્ડ નોટિસથી હાલના આરોપીને કરવામાં આવેલ છે તેમ છતાં આરોપીએ લોન પેટે આપવામાં આવેલ પોતાના સહીવાળા કોરા ચેકનો દુરુપયોગ કરવા બદલ હાલના આરોપીએ કોઈ વળતો પ્રત્યુત્તર પાઠવેલ નથી કે હાલના ફરીયાદી સામે ચેકનો દુરુપયોગ કરવા સબબ પોલીસ ફરીયાદ કે અન્ય કોઈ કાયદેસરની કાર્યવાહી કરવામાં આવેલ નથી. આવી કાર્યવાહી ફરીયાદી સામે ન કરવા બદલ પણ કોઈ વ્યાજબી ખુલાસો રેકર્ડ ઉપર રજુ કરવામાં આવેલ નથી. તે સંજોગોમાં લોન મેળવવા

માટે આપવામાં આવેલ ચેકનો ફરીયાદી ધ્વારા દુરુપયોગ કરવામાં આવેલ હોવાનો ઉપરોક્ત બચાવ ટકવાપાત્ર જણાઈ આવતો નથી.

(૯.૪). વધુમાં, આરોપીપક્ષે એવો બચાવ લેવામાં આવેલ છે કે "ફરીયાદવાળા ચેકમાંની સહી અને અન્ય વિગતોના બોડી રાઈટીંગ અલગ-અલગ પેનથી લખાયેલ છે એટલે કે આરોપી પાસેથી અગાઉ મેળવવામાં આવેલ આરોપીની માત્ર સહીવાળા કોરા ચેકોમાં બાકીની વિગતો ભરી દુરુપયોગ કરી નાણાં પડાવવા માટે હાલની ખોટી ફરીયાદ કરેલ છે."

આ સંદર્ભે રેકર્ડ ઉપરનો પુરાવો અને હકીકતો ધ્યાને લેતાં, સૌપ્રથમ તો આરોપીપક્ષે લેવામાં આવેલ સદર તકરાર આધારે જ પોતાના ખાતાવાળો ચેક પોતાની સહી કરીને ફરીયાદીને ઈસ્યુ કરેલ હોવાની હકીકત સ્પષ્ટ બને છે. આમ, તકરારી ચેકમાં આરોપીની સહીને આરોપી ધ્વારા પડકારવામાં આવેલ નથી એટલે કે તકરારી ચેકમાં આરોપીની પોતાની સહી હોવાની હકીકત સ્વીકૃત છે. જ્યારે ચેકમાંની સહી આરોપીની હોવાની હકીકત સ્વીકૃત હકીકત હોય ત્યારે ચેકમાંની અન્ય વિગતો આરોપીએ જાતે ભરેલ ન હોય તેટલા માત્ર કારણથી ચેક કાયદેસરના લેણાં પેટે ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ ન હોવાનું માનવાને કારણ રહેતું નથી. વધુમાં, આરોપીના માત્ર સહીવાળા કોરા ચેકોનો દુરુપયોગ કરેલ હોવાનો ફરીયાદીએ ઈન્કાર કરેલ છે. ત્યારે ચેકમાં માત્ર સહી જ મહત્વની છે. ચેકમાંનાં અન્ય વિગતોના બોડી રાઈટીંગ કોના છે તેનું વિશેષ મહત્વની નથી. આ તબક્કે ફરીયાદપક્ષ તરફે રજુ નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટનાં *Bir singh V/s. Mukesh Kumar* ૨૦૧૯(૧) જીએલએચ ૩૩૮ (એસસી), ચુકાદાનાં પેરા ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦ ને ટાંકવાનું જરૂરી જણાય છે.

Para 36. The proposition of law which emerges from the judgments referred to above is that the

onus to rebut the presumption under Section 139 that the cheque has been issued in discharge of a debt or liability is on the accused and the fact that the cheque might be post dated does not absolve the drawer of a cheque of the penal consequences of Section 138 of the Negotiable Instruments Act.

Para 37. A meaningful reading of the provisions of the Negotiable Instrument Act including, in particular, Section 20, 87 and 139, makes it amply clear that a person who signs a cheque and makes it over to the payee remains liable unless he adduces evidence to rebut the presumption that the cheque had been issued for payment of a debt or in discharge of a liability. It is immaterial that the cheque may have been filled in by any person other than the drawer, if the cheque is duly signed by the drawer. If the cheque is otherwise valid, the penal provisions of Section 138 would be attracted.

Para 38. If a signed blank cheque is voluntarily presented to a payee, towards some payment, the payee may fill up the amount and other particulars. This in itself would not invalidate the cheque. The onus would still be on the accused to prove that the cheque was not in discharge of a debt or liability by adducing evidence.

Para 39. It is not the case of the respondent—

accused that he either signed the cheque or parted with it under any threat or coercion. Nor is it the case of the respondent–accused that the unfilled signed cheque had been stolen. The existence of a fiduciary relationship between the payee of a cheque and its drawer, would not disentitle the payee to the benefit of the presumption under Section 139 of the Negotiable Instruments Act, in the absence of evidence of exercise of undue influence or coercion. The second question is also answered in the negative. Para 40. Even a blank cheque leaf, voluntarily signed and handed over by the accused, which is towards some payment, would attract presumption under Section 139 of the Negotiable Instruments Act, in the absence of any cogent evidence to show that the cheque was not issued in discharge of a debt.

આમ, ઉપરોક્ત કાયદાકીય પરિસ્થિતિ સાથે, હાલના કેસની હકીકતને ધ્યાને લેવામાં આવે તો, તકરારી ચેકમાં આરોપીની સહી હોવાની હકીકત સ્વીકૃત હકીકત છે. ચેકના બોડી રાઈટીંગ ચેકના લખનારે જ લખવાના તેવો કાયદાનો કોઈ આદેશાત્મક નિયમ નથી. નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટના તથા નામદાર હાઈકોર્ટના વિવિધ ચુકાદા થકી એ પ્રસ્થાપિત થયેલ છે કે, ચેકના લખનાર એક વખત પોતાની સહી કરી ચેકના ધારણકર્તાને ચેક આપે ત્યારે ચેકના બોડી રાઈટીંગ ચેકના ધારણકર્તાને એક્ટ–ની કલમ–૨૦ હેઠળ લખવાની સત્તા આપેલ હોવાનું કહેવાય. પરંતુ,

ચેકના લખનારે જે રકમ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ હેઠળ આપવાનું નક્કી કરેલ હોય કે સંમતિ દર્શાવેલ હોય તે રકમ ચેકના ધારણકર્તાએ લખવાની રહે છે. આ કામે બચાવપક્ષે "પ્રિ-પ્રોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટી" થકી અથવા તો પુરાવા થકી રેકર્ડ ઉપર એવી કોઈ હકીકત રજૂ કરેલ નથી કે જેથી ચેકના લખનાર(આરોપીએ) તકરારી ચેક થકી જે રકમ આપવા સંમતિ દર્શાવેલ હોય અથવા તો આપવાનું નક્કી કરેલ હોય તેનાથી વધુ રકમ તકરારી ચેકમાં લખવામાં આવેલ છે. ફરીયાદવાળો ચેક કાયદેસરના બાકી લેણાં કરતાં વધુ રકમના હોવાનો બચાવ લેવામાં આવેલ નથી કે તેવી કોઈ હકીકત પણ આરોપીપક્ષ "પ્રિ-પ્રોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટી" થકી અથવા પૂરાવો રજૂ કરીને પુરવાર કરી શકેલા નથી. જેથી, આરોપીના માત્ર સહીવાળા કોરા ચેકમાં બાકીની વિગતો ફરીયાદીએ ભરી/ભરાવી ચેકનો દુરુપયોગ કરેલ હોવાની બચાવપક્ષની ઉપરોક્ત દલીલ ટકી શકે તેમ નથી.

(૯.૫) આરોપીપક્ષે એવો પણ બચાવ ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલ છે કે, " ફરીયાદીએ ચેક રીટર્ન અન્વયે એકટની કલમ-૧૩૮(બી) હેઠળની જે નોટિસ આપેલ છે તે નોટિસમાં પુરેપુરી રકમની માંગણી કરવામાં આવેલ છે. ફરીયાદીએ તકરારી ચેકની રકમની માંગણી કરેલ નથી પરંતુ પુરેપુરી રકમની માંગણી કરવામાં આવેલ હોય તે નોટિસ યોગ્ય ગણી શકાય નહીં."

આરોપીપક્ષે લેવામાં આવેલ ઉપરોક્ત બચાવ અન્વયે જોતાં, ફરીયાદી ધ્વારા આરોપીને આપવામાં આવેલ ચેક રીટર્ન અન્વયેની એકટની કલમ-૧૩૮(બી) હેઠળની નોટિસ જે આંક-૧૦ થી રેકર્ડ ઉપર રજૂ છે તેના મજકુરો ધ્યાને લેતાં, નોટિસના અંતે પુરેપુરી રકમની માંગણી કરવામાં આવેલ હોવાની હકીકત સત્ય છે. પરંતુ તે પુરેપુરી રકમ અંગે કોઈ ચોકક્સ ઉલ્લેખ નથી એટલે કે વણચુકવાયે પરત ફરેલા ચેક કરતાં વધુ રકમની ડીમાન્ડ કરવામાં

આવેલ હોવાનું નોટિસમાં જણાઈ આવતું નથી. તેમજ ફરીયાદીએ નોટિસમાં પણ તકરારી ચેક અંગે અને તેની રકમ અંગે સ્પષ્ટ રીતે ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ હોય ત્યારે તેને તકરારી ચેકની પુરેપુરી રકમના સંદર્ભે જ વંચાણો લેવા પાત્ર બને છે. જેથી ચેકમાં પુરેપુરી રકમનો ઉલ્લેખ કરેલ હોવા માત્રથી સદર નોટિસ એક્ટની કલમ-૧૩૮(બી)ની જોગવાઈઓ મુજબની ન હોવાનું કે વધારે રકમની માંગણી કરતી નોટિસ હોવાનું માનવાને કોઈ કારણ રહેતું નથી. તેથી ઉલ્લેખ આરોપીપક્ષે માત્ર ટેકનીકલી રીતે લાભ મેળવવા માટે સદર બચાવ ઉપસ્થિત કરેલ હોવાનું જણાઈ આવે છે. તે સંજોગોમાં બચાવપક્ષની સદર તકરાર પણ ગ્રાહ્ય રાખવાપાત્ર જણાઈ આવતી નથી.

(૧૦) આમ, આ કામે રજુ સમગ્ર પુરાવાનું મુલ્યાંકન કરતાં, ફરીયાદવાળો ચેક આરોપી દ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતાનો હોવાની અને તેમાં આરોપીની પોતાની સહી હોવાની હકીકત સ્વીકૃત હકીકત છે. આ કામે, આરોપીપક્ષે લીધેલ વિવિધ બચાવો "પ્રિ-પ્રોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટી" થકી અથવા પુરાવો રજુ કરીને પુરવાર કરી શકેલા નથી. એક્ટની કલમ-૧૩૮ ને ધ્યાને લેતાં જ્યારે ચેક સહી કરીને ઇસ્યુ કરવામાં આવે ત્યારે તે ચેક કાયદેસરના બાકી લેણાંની પૂર્ણ કે અંશતઃ ચુકવણી માટે અથવા તો અન્ય કોઈ જવાબદારી માટે આપવામાં આવેલ હોવાનું અનુમાન કરવાનું રહે છે અને જ્યાં સુધી આરોપીપક્ષ તેથી વિરૂદ્ધની હકીકત પુરવાર ન કરે ત્યાં સુધી આરોપી વિરૂદ્ધના કાનુની અનુમાન જેમના તેમ અસ્તિત્વમાં રહે છે. આ કામે આરોપીપક્ષ દ્વારા ફરીયાદીની ઉલટતપાસ થકી કે પોતે પુરાવો રજુ કરીને ફરીયાદપક્ષના પુરાવામાં સંભવિત શંકા ઉત્પન્ન કરવામાં નિષ્ફળ નિવડેલા છે. આરોપી દ્વારા માત્ર ને માત્ર મૌખિક બચાવો લેવામાં આવેલ છે પરંતુ તેવા બચાવોને રેકર્ડ ઉપર પુરવાર કરવામાં આરોપી સફળ રહેલા નથી. તકરારી ચેકમાં આરોપીની પોતાની સહી હોવાની

હકીકત પુરવાર થયેલ છે.તેમજ ફરીયાદવાળો ચેક દેવા કે જવાબદારી પેટે આપવામાં આવેલ ન હોવાની હકીકત "પ્રિ-પ્રોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટી" થકી અથવા તો પુરાવો આપી પુરવાર કરવામાં આરોપી નિષ્ફળ નિવડેલ છે. જેથી, આરોપી એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૯ હેઠળનાં અનુમાનનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ નિવડેલ છે.

આમ, ફરીયાદપક્ષ (૧) ફરીયાદવાળો ચેક આરોપી ધ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતાનો પોતાની તરફેણમાં આપેલ હોવાની હકીકત (૨) ફરીયાદવાળો ચેક વાળચુકવાયે પરત ફરેલ હોવાની હકીકત તથા (૩) એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮(બી) અન્વયે નોટિસ નિયત સમય મર્યાદામાં આપેલ હોવા છતાં, ફરીયાદવાળા ચેકના નાણાં આરોપીએ દિન-૧૫ માં ચુકવી આપેલ ન હોવાની હકીકત પુરવાર કરવામાં સફળ રહેલ છે. જેથી, ફરીયાદપક્ષે એક્ટ-૧૮૮૧ની કલમ-૧૩૮ અન્વયે આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવવા માટે જરૂરી આવશ્યક તત્વો નિઃશંકપણે પુરવાર કરેલ હોય, તેમજ આરોપી એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૯ અન્વયેનાં અનુમાનનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ નિવડેલ હોય, **મુદ્દા નં.૧** નો જવાબ " **હકારમાં** " આપવામાં આવે છે. આમ, ઉપરોક્ત તમામ કારણોસર હાલના ગુન્હાના કામે આ કામના આરોપીને ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ હેઠળના ગુન્હામાં તકસીરવાન ઠરાવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ આજરોજ તા.૨૨ મી,માહે:એપ્રિલ,સને.૨૦૨૫ ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તારીખ:૨૨-૦૪-૨૦૨૫
સ્થળ:અમદાવાદ.

(કિરીટકુમાર બી.વાઘેલા)
૩૩માં એડીશનલ ચીફ જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ,
ને.ઈ.એક્ટની કોર્ટ નં.૩૦,અમદાવાદ શહેર
(GJ01142)

અહીંથી આરોપીને સજા અંગે સાંભળવા રાખવામાં આવેલ છે.

(૧૧). આરોપીપક્ષના વિ.વકીલશ્રી હાજર છે, આરોપી હાજર છે. સજા સંદર્ભે આરોપીના વિ.વકીલશ્રીનાઓની રજુઆત છે કે, આરોપીની આર્થિક પરિસ્થિતિ સારી નથી, આરોપી ઘર પરિવારવાળા છે, સઘળા પરિવારની જવાબદારી આરોપીના શિરે છે. આરોપી ગુનાહીત ઇતિહાસ ધરાવતા નથી, પ્રથમ વખતનો ગુન્હો છે. જેથી આરોપી ઉપર દયા કરી ઓછામાં ઓછી સજા કરવા અરજ ગુજારેલ છે.

ફરીયાદપક્ષે વિ.વકીલશ્રીનાઓની રજુઆત છે કે, ફરીયાદપક્ષે કેસ પુરવાર કરેલ છે, આરોપી સામેનું કાયદેસરનું લેણું સાબિત થઈ આવેલ છે. આરોપીના કારણે ફરીયાદીને આર્થિક નુકશાન થયેલ છે તેમજ હાલની સમગ્ર કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાની ફરજ પડેલ છે. સમાજમાં દિન પ્રતિદિન આવા ગુન્હાઓનું પ્રમાણ વધી રહેલ છે. જેથી સમાજમાં દાખલો બેસે તે સાડું પણ હાલના કેસમાં મહત્તમ સજા કરવા અને વળતર અપાવવા હુકમ કરવા અરજ કરેલ છે.

બંને પક્ષની રજુઆત ધ્યાને લીધી. હાલનો કેસ ફરીયાદપક્ષે નિઃશંકપણે પુરવાર કરેલ છે. નામ.સુપ્રિમ કોર્ટના વિવિધ ચુકાદાઓમાં આપવામાં આવેલ ગાઈડલાઈનને ધ્યાને લેતાં તથા પક્ષકારો વચ્ચેના વ્યવહારની હકીકતો ધ્યાને લેતાં ચેકની રકમ ચુકવવાનો હુકમ કરવામાં આવે તથા યોગ્ય સજાનો હુકમ કરવામાં આવે તો ન્યાયનો હેતુ સરે તેમ હોવાનું અત્રેની અદાલતનું સ્પષ્ટપણે માનવું છે.

દી નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૮૮૧ ની કલમ-૧૩૮ની પીનલ પ્રોવિઝનને ધ્યાને લેતા તથા આરોપીની રજુઆત ધ્યાને લેતાં, ન્યાયના વિશાળ હિતમાં નીચે મુજબ હુકમ કરવામાં આવે છે.

આખરી હુકમ

- (૧). આ કામના આરોપી ચિરાગ સીતારામ શર્મા, રહે.એફ/૫૦૪,સંગમ ફ્લેટ,નારોલ હાઈવે નારોલ,અમદાવાદનાઓને ક્રિમીનલ પ્રોસિઝર કોડની કલમ-૨૫૫(૨) અન્વયે, ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૮૮૧ની કલમ-૧૩૮ મુજબના શિક્ષાપાત્ર ગુન્હામાં તકસીરવાન ઠરાવી, ૨(બે)વર્ષની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૨) વધુમાં, ક્રિમીનલ પ્રોસિઝર કોડની કલમ-૩૫૭ અન્વયે ફરીયાદીને ફરીયાદવાળા ચેકોની કુલ રકમ રૂ.૧૬,૫૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા સોળ લાખ પચાસ હજાર પુરા) ની રકમ આજની તારીખથી વળતર પેટે દિન-૬૦ મા ચુકવી આપવાનો આરોપીને આદેશ કરવામાં આવે છે. વધુમાં, આરોપી વળતરની રકમ ચુકવવામાં કસુર કરે તો, વધુ ૬(છ)માસની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૩) આરોપીના જામીનખત તથા જાતમુચરકા આથી રદ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૪). આરોપીને ક્રિમીનલ પ્રોસિઝર કોડની કલમ-૩૬૩ અન્વયે ચુકાદાની એક નકલ વિનામૂલ્યે તાત્કાલીક પુરી પાડવી.

હુકમ આજરોજ તા.૨૨ મી,માહે:એપ્રિલ,સને.૨૦૨૫ ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તારીખ:૨૨-૦૪-૨૦૨૫
સ્થળ:અમદાવાદ.

(કિરીટકુમાર બી.વાઘેલા)
૩૩માં એડીશનલ ચીફ જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ,
ને.ઈ.એક્ટની કોર્ટ નં.૩૦,અમદાવાદ શહેર
(GJ01142)

-હિતકિરણકુમાર,પી.એ.(ગુજ.સ્ટેનોગ્રાફર)